

Ekspresionizam u slikarstvu

Majser, Amela

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:008569>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-23**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

AMELA MAJSER

EKSPRESIONIZAM U SLIKARSTVU

Završni rad

Pula, rujan 2021.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

AMELA MAJSER

EKSPRESIONIZAM U SLIKARSTVU

Završni rad

JMBAG: 0303050239, redoviti student

Studijski smjer: Preddiplomski studij predškolskog odgoja

Predmet: Metodika likovne kulture 2

Znanstveno područje: Umjetničko područje

Znanstveno polje: Likovna umjetnost

Znanstvena grana: Likovna pedagogija

Mentorica: doc. art. Breza Žižović

Pula, rujan 2021.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD.....	6
2. POJAM I NASTANAK EKSPRESIONIZMA	7
3. EKSPRESIONIZAM U LIKOVNOJ UMJETNOSTI	8
4. LIKOVNI UMJETNICI EKSPRESIONIZMA.....	8
4.1. <i>Erich Heckel (1883. – 1970)</i>	9
4.2. <i>Franz Marc (1880. - 1916.)</i>	10
4.3. <i>Emil Nolde (1867.- 1956.)</i>	11
4.4. <i>Wassily Kandinsky (1866. – 1896.)</i>	12
5. EKSPRESIONIZAM U NJEMAČKOJ.....	14
5.1. <i>Die Brucke (Most)</i>	14
5.2. <i>Der Blaue Reiter (Plavi jahač)</i>	17
6. EKSPRESIONIZAM U AUSTRIJI	19
7. EKSPRESIONIZAM U HRVATSKOJ.....	21
8. EDVARD MUNCH	22
8.1. <i>Počeci stvaralaštva</i>	22
8.2. <i>Vrhunac stvaralaštva.</i>	23
8.3. <i>Krik</i>	24
9. PRIJEDLOG LIKOVNE AKTIVNOSTI U VRTIĆU NA TEMU <i>EKSPRESIONIZAM</i>	27
10. ZAKLJUČAK.....	30
11. LITERATURA	32
12. POPIS SLIKA	33
SAŽETAK.....	35
SUMMARY	36

1. UVOD

Ekspresionizam je umjetnički pravac koji se pojavljuje početkom 20. stoljeća u Njemačkoj. Riječ „ekspresionizam“ dolazi od francuske riječi „expresion“ što znači *izraz* te obilježava razdoblje izražavanja unutarnjih stanja, misli i osjećaja. Prva polovica 20. stoljeća smatrala se prijelomom stilova u svim granama likovne umjetnosti. Ekspresionizam u slikarstvu prikazuje subjektivnost, slobodu likovnog izražavanja umjetnika, raznolikost boja, deformaciju oblika, predmeta i likova. Cilj ovoga pravca je otkrivanje potisnutog svijeta nemira, strave i užasa te oslobađanje unutarnjih emocija. Ekspresija kao oblik izražavanja glavno je obilježje ovog završnog rada, koje možemo upotrijebiti u radu s djecom predškolske dobi. Činjenica je da su emocije najutjecajnije kod najmlađih i da je potrebno raditi i učiti kako se nositi s njima. Možemo se složiti da je strah emocija koja kod djece ima snažan utjecaj na njihov emocionalni razvoj. Razlog tome najčešće su susreti s nepoznatim u njihovoj okolini, neznanje, utjecaj odraslih i pojedinca. U ovom radu nalaze se glavne karakteristike ekspresionizma, mjesto i vrijeme njegovog nastanka te najvažniji umjetnici koji su obilježili taj pokret, odnosno začetnici ekspresionizma u slikarstvu. U drugom poglavlju navedena su obilježja i karakteristike te osnivači ekspresionizma u Njemačkoj, u Austriji i Hrvatskoj. Posebno je izdvojen jedan od najutjecajnijih umjetnika Edvard Munch, koji je poznat po djelu *Krik*. Njegov način prikazivanja unutarnjeg emotivnog stanja utjecao je na odabir teme koja može biti dobar primjer likovnog izražavanja kod djece. Život Edvarda Muncha bio je depresivan i na kraju tragičan. Djela koja je stvarao predstavljale su odraz njegove duše i emotivnog stanja. Predškolska djeca vole izazove, vole stvarati bojama, šarati i biti kreativni bez ograničenosti. Cilj ovoga rada je naučiti odgajatelja o pojmu ekspresionizam te kako ga možemo upotrijebiti u radu sa djecom predškolske dobi na jedan kreativan način. Za kraj je prikazan primjer aktivnosti u vrtiću, po uzoru na Edvarda Muncha s naglaskom na emociju straha. Zbog potpune slobode izražavanja i odabira boja, djeca će razvijati sposobnost kreativnosti i mašte i prikazati strah onako kako ga zaista doživljavaju.

2. POJAM I NASTANAK EKSPRESIONIZMA

U prvoj polovici 20. stoljeća nastao je niz pokreta, međusobno suprotstavljenih stilova, koji su istraživali mogućnosti i granice novih načina oblikovanja. Posljedice Prvog svjetskog rata, sukobi interesa i revolucije, donijele su veliki preokret u likovnoj umjetnosti. Kao reakcija na impresionizam, koji prenosi izgled prirode i svijeta, ekspresionisti napuštaju površne stimulacije i iluzije u korist izražavanja unutrašnjeg stanja. *Ekspresija* ili *izražavanje* prikazuje subjektivno stanje umjetnika (psihološko i duhovno) izazvanim vanjskim poticajima. Postoje različita mišljenja o podrijetlu i nazivu riječi ekspresionizam. Smatra se da je glavi tvorac naziva likovni kritičar Louis Vauxcelles, a 1910. godine pojavom skupine slikara, ekspresionizam se spominje u Berlinskom časopisu „Der Sturm“. Umjetnici Vincent Van Gogh, Paul Gauguin, Edvard Munch i James Ensor smatraju se začetnicima ekspresionizma. Njihova su djela predstavljala napuštanje veselja senzualnosti impresionista, bazirajući se na probleme same ličnosti. Van Gogh je u svojim slikama doveo u pitanje kromatski izraz bojom, koji su prakticirali impresionisti, uzdižući ga do specifičnog ekspresivnog izraza. Gauguinov doprinos je sintetička artikulacija ritma na platnu preko ornamentalnih formi u prilog cjelokupnog doživljaja. Umjetna harmonija praznog sadržaja i asimetrična dekompozicija slikara Edvarda Muncha, predstavljena je na svjetski poznatoj slici *Krik* (1895.). (<https://www.lektire.hr/ekspresionizam-u-europi/> , 10. 6.)

Ekspresionistički način izražavanja pojavio se u Njemačkoj 1905. godine nastankom grupe *Most* u Dresdenu i grupe *Plavi Jahač* u Munchenu. Zbog velikog utjecaja susjednih zemalja, austrijski su umjetnici stvorili najneurotičnije i uznemirujuće slike toga doba, tzv. „crni portreti“ (Kokoschka., 1908., Beč.). U Francuskoj se također pojavio ekspresionizam pod utjecajem Van Gogha i Edvarda Muncha. Gotovo svi pripadnici pariške škole bili su ekspresionisti, a glavni predstavnik bio je Georges Rouault. U Hrvatskoj su se neposredno nakon rata odrazile ekspresionističke tendencije u ranim razdobljima slikarskih opusa Milana Uzelca, Marijana Trepše, Vilka Gecana i Vladimira Varlaja. Takva značajna promjena u društvu donijela je drugu dimenziju pogleda na svijet i oslobodila ljudske unutarnje prepreke koje predstavljaju važnost pojedinca.

3. EKSPRESIONIZAM U LIKOVNOJ UMJETNOSTI

Početak 20. stoljeća donio je mnoštvo noviteta u povijesti umjetnosti, osnivanjem niza različitih skupina i pokreta, za razliku od prethodnog stoljeća, gdje su se stilovi mijenjali svakih nekoliko desetljeća. Bujanjem stilova, ponekad i istodobno, započelo je moderno doba u likovnoj umjetnosti 20. stoljeća. Europa je najednom postala centar novih zbivanja, gdje su umjetnici ili skupina umjetnika imali potpunu slobodu izražavanja i prikazivali neobičan i istinski izraz. Krajem 19. stoljeća umjetnički pravac, koji je nastao kao reakcija na urbano društvo u Parizu bio je impresionizam. Odstupanjem od tradicije europske umjetnosti započele su negativne reakcije kod konvencionalnih umjetnika u Francuskoj, međutim, pokret je poslije postao jako cijenjen i voljen. Nadalje, impresionizam je imao značajan utjecaj na ekspresionizam. Oba stila imala su slične teme kao odgovor na učinke moderniziranih, industrijaliziranih ljudskih života, kao što su izolacija, dehumanizacija ljudskih života, itd. Cilj im je bio prikazivanje stvarnosti i istine. Impresionisti su se koristili spontanošću i preciznim prikazivanjem svjetla. Koristili su se neobičnim perspektivama i subjektima iz moderniziranog urbanog života, za razliku od ekspresionista, koji su se koristili intenzivnim i proizvoljnim bojama sa čvrstim nijansama, uznemirenim i gestualnim potezima kista, da bi se prenijele ekstremne emocije, iskrivljavanjem subjekata i upotreba predmeta iz urbaniziranog života.

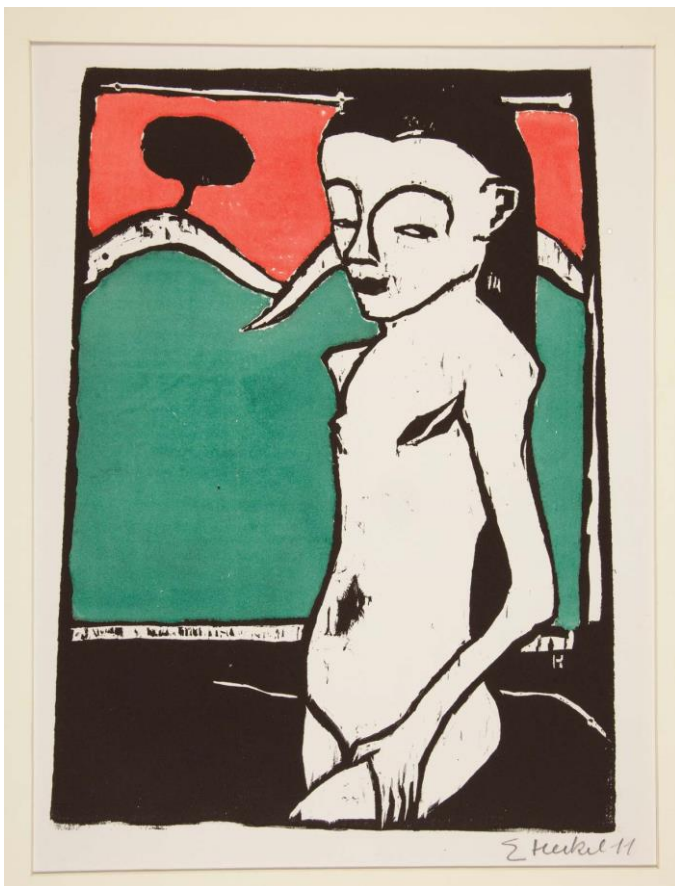
(<https://hr.strephonsays.com/what-is-the-difference-between-impersonism-and-expressionism#menu-3>, 19. 6.)

Ekspresionisti svojim načinom izražavanja daju posebne vizualne efekte služeći se čistim i žestokim bojama, zbližavanjem kontrastnih ili komplementarnih boja. Crtež djeluje površno, bez prethodnog skiciranja, naglašavajući snažne i crne poteze. Likovi su najčešće disproporcionalni i izobličeni; licu se briše ljepota i postaje maska. Iz slika se mogu vidjeti razni osjećaji te istim emotivnim intenzitetom pejzaži izvedeni snažnim bojama i naglašenim linijama. Ekspresionisti su se također bavili starom tehnikom drvoreza iz kojih nastaju kontrastni crno – bijeli i trobojni otisci. (Marion, 2003., 205. str.)

4. LIKOVNI UMJETNICI EKSPRESIONIZMA

4.1. Erich Heckel (1883. – 1970.)

Erich Heckel bio je njemački slikar, grafičar i kipar te jedan od pripadnika grupe *Die Brücke (Most)*. Najpoznatiji je po svojim slikama i odvažnim drvorezima aktova i pejzaža. Snažni obrisi i jarke boje u Heckelovim ranim radovima, kao člana grupe *Most*, otkrivaju njegovo divljenje postimpresionističkim slikarima Van Goghu i Paulu Gauguinu. Baš poput njih koristio se bojama i iskrivljenim prostorima da bi postigao izrazito emotivan efekt. Godine 1911., nakon preseljenja u Berlin, Heckel je pokazao interes za formalni slikovni sastav. Njegova djela postala su melankoličnija, a teme su se sve više odnosile na bolesti. (<https://www.britannica.com/biography/Erich-Heckel> 25 25.6.)

Slika 1. Erich Heckel, *Franzi*, 1911, kolekcija Umjetničke galerije Sveučilišta Yale

<https://www.britannica.com/biography/Erich-Heckel>, 29.6.

4.2. Franz Marc (1880. – 1916.)

Jedan je od najvažnijih predstavnika njemačkog ekspresionističkog slikarstva. Rođen je u Münchenu u Njemačkoj 1880. godine. Studirao je na minhenskoj Akademiji likovnih umjetnosti, a poslije se usavršavao u Parizu. Isprva je radio na način francuskih postimpresionista, približavajući se kubizmu, futurizmu i orfizmu. Godine 1912. u Münchenu je s V. Kandinskim objavio almanah *Plavi jahač (Der Blaue Reiter)*. U nekoliko godina ostvario je, pretežito u akvarelu, veći broj poetski interpretiranih motiva sa životinjama. Poznat je po slikama konja (*Veliki plavi konj*, 1912.; *Krdo zlatnih konja*, 1912.; *Bik*, 1912.). Forme su stilizirane, boje čiste i prozirane, a viđena stvarnost transponirana je u osebnjuni suptilni lirizam.

Marcova rana djela slikana su u naturalističkom akademskom stilu, ali nakon otkrića francuskog impresionističkog slikarstva 1903., usvojio je moderniji pristup, koristeći pojednostavljene linije i žive boje. Tijekom putovanja u Pariz 1907. godine, susreo se s radom postimpresionističkog slikara Vincenta Van Gogha, čiji je snažni, emocionalni potez, duboko utjecao na njega. Van Goghov utjecaj na Marcov stil posebno je očit kod „Mačke na crvenoj kрпи“ (1909 – 1910). Godine 1910. upoznao je slikara Wassilyja Kandinskog, rođenog u Rusiji, koji je bio član skupine ekspresionističkih umjetnika poznatih kao *Neue Künstlervereinigung* („Udruženje novih umjetnika“). Marc se pridružio grupi 1911. godine i usko surađivao s drugim članom, mladim slikarom Augustom Mackeom, čija je ekscentrična uporaba boje navela Marca na eksperimentiranje sa sličnim tehnikama.

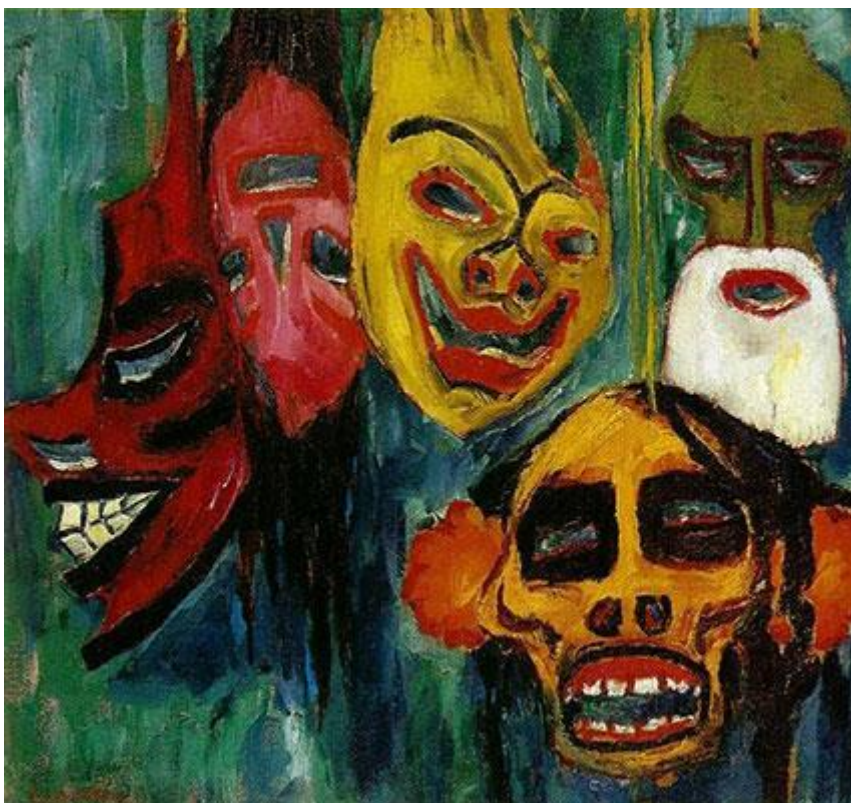

Slika 2. Franz Marc, *Mačka na crvenoj krpi*, 1909.

(https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Marc-cats_on_a_red_cloth.jpg, 29. 6.)

4.3. Emil Nolde

Emil Nolde bio je njemački ekspresionist poznat po svojim slikama i grafikama cvijeća, krajolika i folkloru. Snažnim bojama i grubim nanosima, Nolde se koristio za izradu svojih radova, poput *Olujnog mora* (1930.). „*Postoje srebrno plava, nebesko plava i grmljavinsko plava. Svaka boja u sebi sadrži dušu koja me čini sretnom ili me odbija i koja djeluje kao poticaj*“; jednom je razmišljao umjetnik. Rođen je kao Emil Hansen, 7. kolovoza 1867. u Noldeu u Njemačkoj. Odgojen je u obitelji poljoprivrednika u ruralnom području uz more. Očekivalo se da će se pridružiti obiteljskoj farmi, no umjesto toga Nolde je nastavio karijeru u rezbarenju namještaja, prije nego što je počeo slikati. Godine 1906., dok je bio u Berlinu, nakratko se pridružio ekspresionističkoj grupi *Die Brücke*, u kojoj je bio i njegov prijatelj Karl Schmidt-Rottluff. Umjetnik je umro 15. travnja 1956. u Seebüllu u Njemačkoj u dobi od 88 godina. Njegova se djela trenutačno nalaze u zbirkama Umjetničkog instituta u Chicagu, Muzeju moderne umjetnosti u New Yorku, Kunstmuseum Basel, okruga Los Angeles, Muzeju umjetnosti i Albertina u Beču. (<http://www.artnet.com/artists/emil-nolde/>, 2. 7.)

Slika 3. Emil Nolde, *Maska mrtve prirode III*, ulje na platnu 1911., Muzej umjetnosti Nelson-Aktins.

(<https://theibtaurisblog.com/2012/11/02/painting-of-the-week-48/> , 3. 7.)

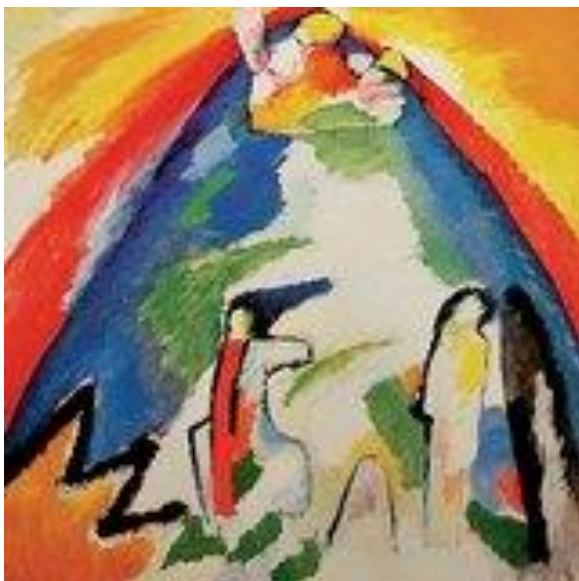
4.4. Wassily Kandinsky (1866. – 1896.)

Wassily Kandinsky rođen je 16. prosinca 1866. u Moskvi u dobrostojećoj obitelji poslovnog čovjeka, u dobrom kulturnom okruženju. Godine 1871. obitelj se preselila u Odesu, gdje je njegov otac vodio svoju tvornicu čaja. Tamo je, uz pohađanje klasične gimnazije, dječak naučio svirati klavir i violončelo i s trenerom se bavio crtanjem. „Sjećam se da su me crtanje i malo kasnije slikarstvo izvukli iz stvarnosti“, napisao je poslije. U djelima Kandinskog iz njegova djetinjstva možemo pronaći prilično specifične kombinacije boja, što je objasnio činjenicom da „svaka boja živi svojim tajanstvenim životom“.

Međutim, roditelji su Kandinskom planirali karijeru odvjetnika te godine 1886. odlazi u Moskvu upisati Pravni fakultet. Diplomiravši s odličnim uspjehom, šest godina poslije Wassily se oženio svojom rođakinjom Annom Chimyakina. Godine 1893.

postao je docentom (izvanrednim profesorom) Pravnog fakulteta i nastavio predavati. Tridesetogodišnji Kandinsky imenovan je profesorom na Pravnom odsjeku na Sveučilištu Dorpat (današnji Tartu, Estonija). Međutim, u tom je trenutku odlučio odustati od karijere da bi se u potpunosti posvetio slikarstvu.

Kandinsky je zbog svoje aktivne kreativnosti i organizacijskih vještina uvijek privlačio sve što je intelektualno, nemirno te što je bilo u svijetu umjetnosti toga doba. Tako je 1901. godine u Münchenu osnovao umjetničku grupu Phalanx i pokrenuo školu u kojoj je sam predavao. Četiri je godine organizirao dvanaest izložbi slikara, koji su bili članovi Phalanxe. Godine 1909. zajedno s Jawlenskyjem, Kanoldtom, Kulbinom, Munterom i drugima, osnovao je Novu skupinu umjetnika (*Neue Kunstlervereinigung*), *München (MKUM)* i postao predsjednik. „Vjerovanje društva nije samo što svi sudionici znaju reći, već znaju i što reći“. Godine 1900. Kandinsky je sudjelovao na izložbama Moskovskog partnerstva umjetnika, a 1910. i 1912. na izložbama umjetničke grupe „Jack of Diamonds“. Osim toga, svoja kritička pisma iz Münchena objavljivao je u časopisima Svijet umjetnosti. Godine 1911. Kandinsky je zajedno sa svojim prijateljem i umjetnikom *Franzom Marcom* osnovao grupu pod nazivom *Blaue Reiter (Plavi jahač)*. Prema umjetniku, „naglasak je stavljen na otkrivanje asocijativnih svojstava boje, linije i kompozicije, a koristili su se raznim izvorima, poput romantične teorije boje Goethea i Phillipa Rungea," *Jugendstil*" i teozofije Rudolfa Steiner“.

Slika 4. Wassily Kandinsky, *Planina*, 1909. (https://www.mozaweb.com/hr/Extra-Slike-Wassily_Kandinsky_Planina_1909_Ekspresionizam-42506), 4. 7.

5. EKSPRESIONIZAM U NJEMAČKOJ

5.1. Die Brucke (Most)

Godine 1905. započeo je jedan od najvažnijih avangardnih pokreta u njemačkom gradu Dresdenu pod nazivom „Die Brucke“. Osnovale su ga četiri studenta arhitekture s velikom strašću prema slikarstvu i antikonformističnim načinom života. Skupinu čine Ernst Ludwig Kirchner, Karl Schmidt – Rottluff, Eric Heckel i Fritz Bleyl pod nazivom „Die Brucke“ što u prijevodu znači „most“. Njihov program razlikovao se od ostalih umjetničkih grupa po tome što su imali želju stvoriti pravu radnu zajednicu, koja bi objedinila život i rad, a da se pri tome ne ograničava na slikarstvo. Tijekom studiranja Kirchner je na tečajevima crtanja upoznao Fritz Bleyla. Budući da je obojicu zanimala za umjetnost i književnost, među njima se stvorilo blisko prijateljstvo. Erica Heckela upoznali su preko njegovog brata Manfreda Heckela, koji je također bio ljubitelj umjetnosti i književnosti. Godine 1903. Heckel je upisao fakultet u Dresdenu, a 1905. njegov prijatelj Karl Schmidt upisuje isti studij. U gradu Chemnitzu, Heckel i Schmidt bili su članovi udruge „Vulkan“, koju su godine 1902. osnovali đaci dviju gimnazija, da bi slijedili umjetničke interese, a odnosi se na zajedničko crtanje i slikanje u prirodi te bavljenje modernom književnosti. *Vulkan* se ujedno smatra začetkom i prethodnicom grupe *Most*. Nastanak *Mosta* protekao je vrlo skromno, bez naglog pojavljivanja u javnost. Naziv grupe svakako zanima svakoga od nas. Postoji nekoliko obrazloženja o nastanku imena i njegovom značenju. Ime *Most* predložio je Schmidt-Rottluff, koje ima više značenja. Heckel je poslije pisao o osnutku grupe i izjavio sljedeće: „*Naravno da smo razmišljali o tome kako ćemo se predstaviti javnosti. Jedne večeri na putu kući opet smo o tome razgovarali. Schmidt – Rottluff je rekao da bismo se mogli nazvati Most – to je, naime, riječ koja ima više značenja. Ona ne bi značila konkretan program, ali bi na neki način vodila s jedne obale na drugu. Bilo nam je jasno od čega se moramo odmaći – manje je bilo sigurno kamo ćemo stići.*“ Fritz Bleyl je također pisao o osnivanju i spomenuo prijedloge imena grupe sljedećim riječima: „*Isprva je predložen naziv umjetnička skupina i o njemu smo trebali odlučiti. Ipak smo od toga odustali i izabrali umjetničku grupu. S oduševljenjem koje je proizlazilo iz našeg samopouzdanja raspravljali smo i krenuli u osnivanje umjetničke udruge s velikom hrabrošću, mladalačkom bezobzirnošću i drskošću. Tako je započela borba s protivničkim snagama, koja se isprva činila gotovo bezizglednom.*“ Uzori mladih umjetnika proizlazili su iz mnogih različitih pravaca i umjetnika: secesija, simbolizam,

neoimpresionizam, japanizam, umjetnost bečkog umjetnika Gustava Klimta, norveškog umjetnika Edvarda Muncha i naravno njihovim eksperimentiranjem i traganjem za nečim novim. Njihova glavna odrednica i obilježje grupe *Most* bila je definirana već od samoga početka, a to je *želja za stilom, novim osjećajem*. Jasnu poruku u javnost poslao je Kirchner, dijeljenjem tiskanih letaka, koji je 1906. godine izrezbario u drvu, a poruka glasi: „*S vjerom u razvoj, u nov naraštaj stvaralaca i publike, pozivamo svu mladež, a kao mladež koja donosi budućnost, tražimo slobodu djelovanja i življenja, slobodu od dobro ustoličenih starijih snaga. Pripada nam svatko tko neposredno i istinito prikaže ono što ga tjera stvaralaštvu*“.

Žudeći k neovisnosti i slobodi, bili su protiv ispraznosti i neiskrenosti građanske kulture. Smatrali su se onima koji će prevladavati umjetnosti Wilhelmova doba. Budući da u grupi od četiri člana ne prikazuju naprednu budućnost, u širenju takvog oblika izražavanja, tragali su za istomišljenicima i htjeli se proširiti. Tako je 4. veljače 1906. godine Schmidt – Rottluff, tadašnji voditelj grupe, u pismu Emilu Noldeu predložio da se priključi skupini, nakon što je vidio njegova koloristička djela na izložbi u galeriji Ernsta Arnolda u Dresdenu. Nolde je pripadao grupi nešto više od godinu dana, a nakon njega im se pridružio Max Pechstein. Ostali članovi koji su im se pridružili 1906. godine bili su švicarski slikar Cuno Amiet i Nizozemac Lambertus Zilj; godine 1907. finski simbolist Akseli Galln – Kallela; godine 1908. vrlo kratko Kees van Dongen i hamburški slikar Franz Nolken; potom 1910. Otto Mueller, a 1911. Bohumil Kubista iz praške umjetničke udruge „*Mans*“. Za veliki uspon zahvalni su Max Pechstein i Otto Muller i ubrzani razvoj 1908. godine. (Borovac, I. 2006., *Opća povijest umjetnosti*)

Slika 5. Ernst Ludwig Kirchner, *Dvije žene na ulici*, 1914., Umjetnička zbirka Sjeverna Rajna Westfalen, Düsseldorf

(<https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/art/great-works/great-works-two-women-in-the-street-1914-by-ernst-ludwig-kirchner-8274153.html>, 20. 7.)

Na slici iznad prikazan je primjer ekspresionističke slike grupe *Most* koju je Ernst Ludwig naslikao 1914. godine. Ta slika prikazuje prizore s ulica Berlina. Nju možemo podijeliti na nekoliko ključnih točaka, koje prikazuju glavne karakteristike slika umjetnika *Mosta*.

Prva točka:

- jarke i otrovne boje naglašene ekspresivnim crtačkim stilom,
- najčešće prisutne boje (nijanse zelene, žute, crvene), a najviše prevladava crna.

Druga točka:

- šiljati, duguljasti, izobličeni oblici tijela i lica,
- skulpturalnost, oštri potezi kistom.

Treća točka:

- naglašavanje dijelova tijela važnih za umjetnika (npr. ruke, usne),
- lik nalik maskama.

5.2. Die Blaue Reiter (Plavi jahač)

Nakon osnivanja grupe novih umjetnika u Njemačkoj u gradu Münchenu 1909. godine, Wassily Kandinsky je 1911. s njemačkim ekspresionistom Franzom Marcom osnovao skupinu *Der Blaue Reiter (Plavi jahač)*. Grupa je dobila ime *Plavi jahač* jer su obojica simpatizirala plavu boju i konje kao plemenitu životinju. Motiv konja u djelima Kandinskog simboliziralo je njegovu težnju, a plava boja zasnivala se na duhovnosti, unutarnjem stanju i religiji. Za razliku od grupe *Most*, gdje su osjećaji na slikama izraženi agresivnim bojama i izobličenim oblicima, Kandinsky smatra da je svrha umjetnosti otkrivanje duhovne strane stvarnosti kroz prirodne instinkte. Umjetnik bi se trebao izdvojiti iz mase služeći se materijalnom preokupacijom društva i usredotočiti se prema unutra da bi se izrazio vlastiti karakter. Kandinsky tvrdi da „*oblici štete slikama*“ pa je tako stvorio prvu apstraktnu sliku uz izjavu: „*Što svijet postaje više zastrašujući, umjetnost postaje apstraktnija*“. Prva izložba izložena je 1911. u Galeriji Tannhauser, a ukupno 43 djela vrlo raznolikog podrijetla prikazana su u različitim oblicima da bi se pokazale unutrašnje težnje umjetnika na razne načine. (Borovac, I. 2006., *Opća povijest umjetnosti*.)

Plavi jahač realizirao je dvije izložbe. Prva navedena gore te druga i posljednja izložba održana je pod nazivom „*Crno-bijelo*“, u prostorijama minhenske knjižare i trgovine umjetninama Hansa Glotza. Ovoga puta Marc i Kandinsky ponudili su širok izbor publici od čak 315 djela: drvoreze, linoreze, bakroreze i crteže, akvarele i djela u gvašu. Slike u *Plavom jahaču* nisu prikazivale stvarnost, već novo mišljenje koje pripada duhovnom carstvu. Boja je temelj izražavanja, element izraza i kompozicije koja pridonosi oslobađanju i autonomiji slike. Ona je „*važan umjetnikov instrument; boja je tipka; oko je čekić; duša je klavir s mnogo struna*.“ (W. Kandinsky). Umjetnik mora tipkati boje na sliku da dodirne ljudsku dušu i promatraču budi istu *vibraciju duše*, kakva je potakla i njega. Sve je na subjektivnosti umjetnika i tako nastaju slike spajanjem boja i crteža i cjelovito umjetničko djelo. (Katalog izložbe, 2008. *Tiha pobuna*)

Slika 6. Franz Marc, *Plavi konj*, ulje na platnu, 1911. Njemačka.

(http://www.wikiwand.com/sh/Plavi_jaha%C4%8D , 22. 7.)

Prikazom ove slike jasno možemo vidjeti razlike između slika *Mosta* i *Plavog jahača*. Umjetnici *Plavog jahača* očarani su životinjama, a najviše konjima pa se po tome najčešće prepoznaju. Usredotočenost na životinjski svijet dovelo je do potpunog isključivanja čovjeka pa je tako Franz Marc izjavio da životinje svojim djevičanskim shvaćanjem života bude sve ono dobro u njemu. S iznimnom znatiželjom proučavao je i njihovu anatomiju, a i zarađivao podučavajući je. Njegova misao bila je više od samog prikazivanja životinjskog ponašanja, želio je promicati sustav moralnih vrijednosti za koji je mislio da nedostaje ljudskom rodu, a to je prikaz vrlina koji je prepoznavao u životinjskim vrstama (npr. konj – plemenitost). (Farthing, S., 2015. *Umjetnost: Vodič kroz povijest i djela*)

6. EKSPRESIONIZAM U AUSTRIJI

Ekspresionizam u Njemačkoj pomjerio je granice i do susjedne Austrije. Zahvaljujući tome, bečki umjetnici stvorili su neke od najneurotičnijih i najuznemirujućih slika toga doba. Najpoznatiji i najistaknutiji bečki umjetnik Oskar Kokoschka (1886. – 1980.), upisao je Bečku školu za umjetnost i obrt i specijalizirao portretiranje. Godine 1908. izložio je svoja djela s poznatim Gustavom Klimtom i ostalim avangardnim umjetnicima na izložbi u Beču. Svoje portrete nazvao je „*crnim portretima*“, zbog neobičnog ponašanja i prikaza uznemirenosti ljudi koji su pozirali. Poznat je i po *Freud slikarstvu* koje „*slika prljavštinu čovjekove duše*“. Na početku je stvarao književnost koliko i umjetnost, što je doseglo vrhunac u nizu ekspresionističkih drama. Kao član Wiener Werkstatte od 1908. godine izložio je ilustracije za *Usnule dječake*, svoju pjesmu posvećenu Klimtu. Neka njegova poznatija djela su *Ubojica, nada žena, Ratnik, portret Adolfa Loosa*.

Slika 7. Oskar Kokoschka, *Poster za Ubojicu, nadu žena*, 1909., Muzej moderne umjetnosti, New York.

(<https://www.leopoldmuseum.org/en/press/specialexhibitions/review/416>, 28. 7.)

Još jedan bečki slikar bio je Egon Schiele (1890. – 1918.). Na njega je utjecao njegov otac koji je bolovao od sifilisa i preminuo. Pohađao je Akademiju umjetnosti u Beču, a Gustav Klimt pozvao ga je da mu se pridruži. Tako su svi zajedno izlagali djela na izložbi *Vienna Kunstschau* 1908. i 1909. godine. Napuštanjem školovanja, Kokoschka i Schiele osnovali su novu grupu, koja se zvala *Neukunstgruppe* (*Nova umjetnička grupa*), inspirirana Klimtovim buržujskome konzervativizmu. Schielevom umjetnošću dominirali su njegovi aktovi, prostitutke i njegove ljubavnice, kao i *Autoportret s izvnutom rukom* iz 1911. godine. Njegov prikaz razodjevena tijela odstupa od tradicije herojskog muškog akta te prikazuje iskreni prikaz tijela i iskrivljenje lika. Silni prkos dokazuje time da je Schiele bio u stanju prikazati sebe kao *unakaženog lešinara* pa tako dodaje detalje na tijelu poput otkrivanja rebara, dlaka ispod pazuha i bradavice. Naglašavao je ranjivost tijela i propadanje. Godine 1918., kada je njegova karijera bila najdominantnija, razbolio se od pandemijske gripe i preminuo.

Ekspresionizam u Austriji uglavnom predstavljaju dvije glavne osobe: Oskar Kokoschka i Egon Schiele. Iako su u osnovi bili suparnici, obojica su se koncentrirali na portretiranje i golotinju, koristeći se seksualno ili psihološki nabijenim govorom tijela da bi se uvukli u ljudsku psihu i osporili fasadu samozadovoljstva i usklađenosti koja je dominirala bečkom kulturom.

Za austrijske ekspresioniste karakteristične su zategnute linije kod Schielea i Kokoschkinu nervozno crtanje, a grafika im je pomogla da razviju svoje osobne i emocionalne stilove.

Slika 8. Egon Schiele, *Autoportret*, 1911., Povijesni muzej grada Beča, Beč.

(<https://theartstack.com/artist/egon-schiele/self-portrait-spread-fi-2> , 19. 8.)

7. EKSPRESIONIZAM U HRVATSKOJ

Ekspresionizam se u Hrvatskoj pojavio nešto poslije, a prvi znakovi ekspresionizma pojavili su se u trećem broju časopisa *Zenit*, nakladnika i urednika Ljubomira Micića u Zagrebu 1921. godine. U časopisu su se pojavili crteži hrvatskoga slikara *Vilka Gecana*, koji je ujedno i pokretač ekspresionizma u Hrvatskoj. Njegova djela kao što je crtež „*Luđak*“ (1920.) i „*Konstrukcija za portret cinika*“ (1921.) kao i ilustracije za naslovnicu časopisa, Gecan je našao inspiraciju iz Schieleovih djela iz knjige „*Das Egon Schiele Buch*“, koju je izradio Fritz Karpfen u Beču. Časopis *Zenit* bio je prvi najpoznatiji avangardni časopis u Hrvatskoj, koji na početku nije imao pozitivne kritike, smatrajući ga nekusnim i naivnim.

Slika 9. Naslovnica 3.br. časopisa *Zenit*, 1921., Zagreb ([https://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Naslovnica_3._br._%C4%8Dasopisa_Zenit_\(travanj_1921.\).jpg](https://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Naslovnica_3._br._%C4%8Dasopisa_Zenit_(travanj_1921.).jpg) , 20. 8.)

8. EDVARD MUNCH: KRIK

„Bolest, ludilo i smrt – tri anđela koji su me progonili od djetinjstva“, napisao je slikar Edvard Munch u svom dnevniku. Teško je raspravljati o toj tvrdnji, pogotovo uzimajući u obzir činjenicu da je slikar proveo godinu dana u bolnici za psihički bolesne osobe. Da bismo shvatili što se krije iza umjetnikova djela, moramo zaviriti u povijest njegovog života.

8.1. Početci stvaralaštva

Edvard Munch je rođen u gradu Lotenu 12. prosinca 1863. godine. Dolazi iz obitelji srednje klase, koja je patila od lošeg zdravlja. Majka mu je umrla kada je imao pet godina, najstarija sestra s 14 godina, obje od tuberkuloze. Munchov otac i brat

također su umrli, dok je bio još mlad, a druga sestra razvila je mentalnu bolest. „Bolest, ludilo i smrt”, kako je rekao, „bili su crni anđeli koji su mi bdjeli nad kolijevkom i pratili me cijeli život.”

Munch je u ranoj dobi pokazivao smisao za crtanje, iako nije imao iskustva. Važan čimbenik u njegovu umjetničkom razvoju bila je Kristiania Bohème te krug književnika i umjetnika u Kristianiji, kako se tada zvao Oslo. Njegovi članovi vjerovali su u slobodnu ljubav i općenito su se protivili građanskoj uskogrudnosti. Jedan od starijih slikara u krugu, Christian Krohg, dao je Munchu i pouku i ohrabrenje.

Ubrzo je prerastao prevladavajuću naturalističku estetiku u Kristijaniji zbog asimilacije francuskog impresionizma nakon putovanja u Pariz 1889. i njegova kontakta s djelima postimpresionističkih slikara Paula Gauguina i Henrija de Toulouse-Lautreca. Na nekim svojim slikama iz tog razdoblja prihvatio je otvorene poteze impresionista, ali Gauguinova upotreba granične linije pokazala mu se ugodnijom, kao i ambicija umjetnika sintetičara da nadiđe prikaz vanjske prirode i oblik unutarnje vizije. Njegov prijatelj, danski pjesnik Emanuel Goldstein, upoznao ga je u tom razdoblju s francuskom simbolističkom poezijom, koja mu je pomogla formulirati novu filozofiju umjetnosti, prožetu panteističkim poimanjem spolnosti.

8.2. Vrhunac stvaralaštva

Munchov vlastiti, duboko originalan stil iskristalizirao se oko 1892. Tekuća, mukotrpana upotreba crte na njegovim novim slikama, bila je slična onoj u suvremenoj secesiji, ali Munch se nije koristio linijom kao ukrasom, već kao sredstvom za duboko psihološko otkrivenje. Formulirao je svoju karakterističnu sliku u kojoj je boja element opterećen simbolima. Na svojoj prvoj samostalnoj izložbi 1892., njegove slike izazvale su gorke kontroverze (nazvane *Afera Munch*). Kritičari su bili uvrijeđeni njegovom inovativnom tehnikom, koja se većini činila nedovršenom. Skandal je, međutim, pomogao da njegovo ime postane poznato u cijeloj Njemačkoj, a odatle se njegov ugled proširio dalje. Munch je živio uglavnom u Berlinu 1892. – 1895., a zatim u Parizu 1896. – 1897. Ostatak života proveo je u Norveškoj.

U središtu Munchovog postignuća njegova je serija slika o ljubavi i smrti. Njegovu izvornu jezgru činilo je šest slika izloženih 1893., a serija je narasla na 22 djela, do trenutka kada je prvi put izložena pod naslovom *Friz života* u Berlinskoj secesiji. Godine 1902. Munch je neprestano preuređivao te slike, a ako bi netko htio

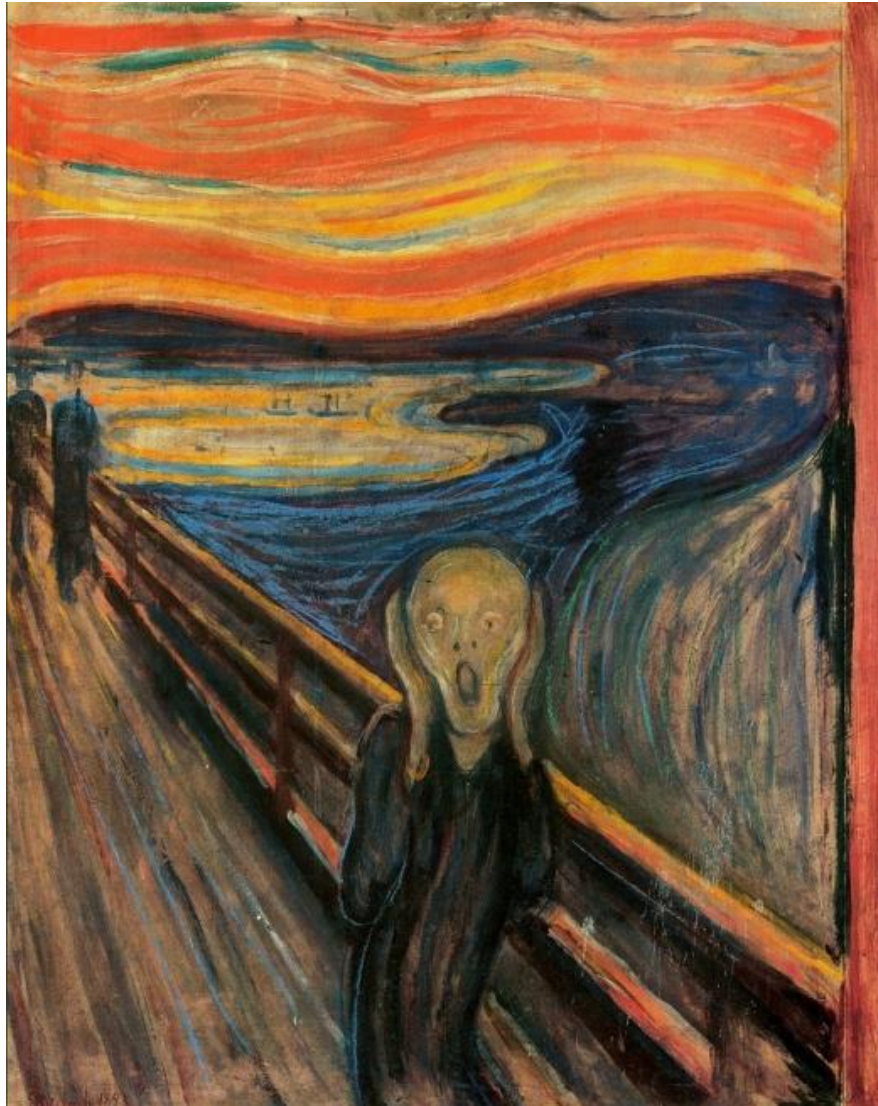
imati sliku u svojoj kolekciji, napravio bi drugu verziju. Tako u mnogim slučajevima postoji nekoliko oslikanih verzija i otisaka temeljenih na istoj slici. Iako se *Friz* duboko oslanja na osobno iskustvo, njegove su teme univerzalne: ne radi se o određenim muškarcima ili ženama, već o muškarcu i ženi općenito te o ljudskom iskustvu velikih elementarnih sila prirode. Gledano u nizu, pojavljuje se implicitna priča o buđenju, cvjetanju i venuću ljubavi, praćena očajem i smrću.

Ljubavno buđenje prikazano je u *The Voiceu* (1893.), gdje se čini da u ljetnoj noći djevojku, koja stoji među drvećem, više doziva unutarnji glas nego bilo koji zvuk s broda na moru iza nje. Kompozicijski, to je jedna od nekoliko slika u Friezeu u kojoj je zavojita horizontala obale kontradiktorna okomicama drveća, likova ili odsjaja nalik stupu preko mora sunca ili mjeseca. Ljubavni procvat prikazan je u *Poljupcu* (1892.), u kojem su muškarac i žena zatvoreni u nježnom i strastvenom zagrljaju, njihova se tijela stapaju u jedan jedini valoviti oblik, a lica se tako potpuno stapaju jedno s drugim, da ni jedno ni drugo ne zadržava nikakve individualne crte. Posebno snažna slika predaje ili transcendencije individualnosti je *Madonna* (1894. – 1895.), koja prikazuje голу ženu zabačene glave u ekstazi, zatvorenih očiju i crvenog oblika poput oreola iznad raspuštene crne kose. To se može shvatiti kao trenutak začeca, ali u lijepom licu žene ima više od nagovještaja smrti. U Munchovoj umjetnosti žena je „druga“ s kojom je sjedinjenje očajnički željeno, a ipak ga se boji jer prijeti uništavanjem kreativnog ega.

8.3. Krik

Najpoznatije djelo Edvarda Muncha zasigurno je *Krik* ili *Vrisak*. Slika koja pripada ekspresionističkom pokretu, danas je simbol za duševnu bol, samoću, očaj, strah, prazninu i melankoliju, a postoji i nekoliko njenih verzija. Na slici je prikazan lik koji se hvata za glavu i iskazuje očaj, odnosno panični krik zbog njegova mentalnog otuđenja. Naslov *Krik* prvenstveno se odnosi na središnji lik, centar prvog plana – odjeven u tamnoj odjeći, vijugavo tijelo s nešto većom glavom iz koje na neizrecivo ekspresivan način zrači doživljaj krajnje uzbuđenosti, straha, izgubljenosti. Fenomen i motiv panike nikada u povijesti slikarstva nije postigao takav sugestivan izraz. U izduženoj glavi, otvorenih usta, blijedo-crvenkaste, skoro pješćane boje, poput jezgre strave u ovom svijetu, ta je slika pravi izraz za riječ avangarda. To djelo prethodnica je ekspresionizma, koje pokazuje budućnost i pri tome anticipira jedno od istaknutih

obilježja moderne umjetnosti, a to je primitivni likovni izraz naroda i plemena nezahvaćenih civilizacijom. Na toj je slici anksioznost podignuta na kozmičku razinu, u konačnici povezanu s razmišljanjima o smrti i prazninom smisla, koja je trebala biti središnja za egzistencijalizam. (Dvije najranije verzije Krika datiraju iz 1893. godine; Munch je stvorio drugu verziju 1895., a četvrtu vjerojatno 1910.). Iako je teško razumjeti umjetnikove iskaze, njegovi dnevnički zapisi iz 1882. godine mogu se smatrati autentičnim svjedočanstvom o procesu nastajanja te slike: *„Bio sam sa dvama prijateljima u šetnji - tad je izašlo sunce - nebo se oblilo krvavim crvenilom - stao sam i naslonio se mrtvo umoran na ogradu, a nad modro - crnim fjordom i nad gradom bili u jezici krvi i vatre - moji su se prijatelji udaljavali, a ja sam se još uvijek kočio od straha i drhtao – i osjećao da prirodu prožima velik beskonačan krik.“* Tim je riječima, a i slikom, Munch također bio vidovit. Metaforu te slike može razumjeti svatko, međutim analiza pokazuje da je Munch stvorio remek-djelo. Sve je to Munch promišljeno kombinirao, od boja i tehnika do motiva i forme. Most koji je na slici sumornih boja, poput ceste ravan i čvrsto omeđen, pozadina široko prostrana u kojoj prevladavaju dvije neobično kombinirane boje: plavo-crna, koja podsjeća na razlivenu tintu, i crvenkasto-žuta ploha oblaka. U kompoziciji tog pejzaža posebno su istaknute vijugave linije, koje bude dojam zvučnih valova krika. Vihori tjeskobe zahvaćeni su kroz cijelu sliku, od poljana i cesta pa do oblaka koji se šire iz zaprepaštena izraza glave. Vijugava forma jedna je od obilježja ekspresionizma i duševnom doživljaju. (Žmegač, 2014.)

Slika 10. Edvard Munch, verzija *Krik*, kreda i tempera na papiru, 1893., National Gallery, Oslo

(<http://www.ibiblio.org/wm/paint/auth/munch/>: 18. 8.)

9. PRIJEDLOG LIKOVNE AKTIVNOSTI U VRTIĆU NA TEMU EKSPRESIONIZAM

S obzirom na trenutačnu situaciju epidemije Covid-19, aktivnosti i zadržavanje u većoj grupi ljudi nisu dozvoljene. Primjer zamišljene aktivnosti prikazan je u ovom radu.

PRIPREMA ZA IZVOĐENJE AKTIVNOSTI IZ METODIKE LIKOVNE KULTURE

- **Motiv kao poticaj:** likovni i kompozicijski elementi, djelo Edvarda Muncha „Krik“
- **Likovno područje rada:** oblikovanje na plohi (crtanje)
- **Likovna tehnika:** uljne paste
- **Nastavna sredstva i pomagala:** A4 papiri, uljne paste, ilustracije priče „Nika strašljivka“, laptop
- **Tematski likovni sadržaj rada, likovni problem:** rješavanje likovnog elementa crta; po toku (ravna - zakrivljena)
- **Cilj oblikovanja teme:** samostalno nacrtati svoju reakciju straha tehnikom uljanih pastela po uzoru na djelo „Krik“ slikara Edvarda Muncha i prepričane priče „Nika strašljivka“

ZADAĆE LIKOVNOG SADRŽAJA RADA

- **Obrazovne:**
 - usvojiti pojam crta; po toku (ravna - zakrivljena),
 - usavršiti znanje rada likovnom tehnikom: uljane paste.
- **Odgojne:**
 - razviti kreativnost kod djece,
 - razviti estetske i radne sposobnosti,
 - razviti želju za likovnim izražavanjem,
 - razviti koncentraciju kod djece,
 - poštivati tuđi rad,
 - formirati stavove.

- **Funkcionalne:**

- razviti određene psihomotoričkih sposobnosti pri likovnom izražavanju,
- razviti finu motoriku,
- razviti kreativno mišljenje,
- razviti vizualnu percepciju mašte i pamćenja.

Sociološki oblici rada:

- frontalni,
- individualni,
- grupni.

Metode rada:

- metoda razgovora,
- metoda usmenog izlaganja (opisivanje likovnog djela),
- metoda demonstracije,
- metoda promatranja i zapažanja.

Organizacija rada: aktivnost je smještena u odgojnoj skupini u kojoj se nalazi kutak za odvijanje igre „prepoznaj krik“ i razgovor o temi te likovni kutak za odvijanje likovne aktivnosti.

Popis literature: Herceg, Rončević, Karlavaris: *Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi*, Alfa d.d., Zagreb, 2010.

TIJEK AKTIVNOSTI RADA

Uvodni dio:

Aktivnost je zamišljena okupljanjem djece u polukrug i upoznavanjem. Za uvodni dio osmišljena je priča „Nika strašljivka“. Tijekom pripovijedanja priče predočene su ilustracije da bi se lakše pratio tijek radnje. Potom slijedi nekoliko pitanja o djevojčici Niki te koji je razlog njezinom strahu. U nastavku se razgovor odnosi na djecu i čega se oni najviše plaše te kako reaguju kada su uplašeni, naglašavajući i govor tijela, odnosno mimiku lica.

Glavni dio:

Poslije razgovora, kao primjer emocije straha, prikazuje se umjetničko djelo slikara Edvarda Muncha *Krik* i time će se ući u temu planirane aktivnosti pod nazivom „Kako izgledam kada sam prestrašen“. Zadatak iz likovne aktivnosti je nacrtati sebe, odnosno svoju reakciju lica i pokreta izazvanim strahom. Likovna tehnika je uljani pastel. Bitno je napomenuti način crtanja, gdje je izražen karakter linije, odnosno potezi linija koje naglašavaju vibraciju i drhtanje izazvani reakcijom straha.

Završni dio:

Nakon završenog crtanja, slijedi ponovno okupljanje oko radova te analiza radova.

Priča o Niki strašljivki

U dalekoj Zemlji između velikih brda živjela je jedna djevojčica po imenu Nika. Svakog jutra Nika je sa svojom mamom odlazila u šetnju uz društvo psa zvanim Pipi. Pipi se jako volio igrati s Nikom, iako se ona mnogo bojala pasa. Kada bi Pipi počela lajati i skakutati, Nika bi odmah otrčala u svoju sobu i ne bi smjela izlaziti sve dok Pipi ne zaspe. Nikako nije voljela kada je Pipi u njenoj blizini. Jednoga dana Niku je mama poslala po kolače kod susjede Mije, koja je živjela nedaleko od njezine kuće. Uputila se Nika bijelom stazom i pratila cestu sve dok nije došla do Mijine kuće. No, gle čuda! Kod kuće nije bilo nikoga, a ulazna vrata bila su širom otvorena. Nika je laganim korakom prišla ka ulazu i na prstima se ušuljala unutra. Tražila je Miju i zvala je potihom ne bi li se tko pojavio. Ipak stvarno nije bilo nikoga. Odlučila je prići njenoj sobi, no odjednom se začuo nejasan zvuk. Gledala je oko sebe sva u strahu i drhtajući, korak po korak zaputala se dalje i lagano gurnula vrata. Kad odjednom „boom!“. Nika je vrisnula što je jače mogla i pala na pod. Sva uplašena počela je zvati mamu, a naravno nitko ju nije mogao čuti. Ispred njenog lica našao se veliki dlakavi ljubimac. Mijin pas Medo, koji je zaigrano skočio na Niku i počeo ju lizati želeći se igrati sa njom. Prestravljena Nika hitro se ustala i otrčala kući. Sva uplakana prišla je mami i ispričala što joj se dogodilo. Poslušavši Nikinu pustolovinu, mama se odmah počela smijati. „Haha, haha, pa to je samo jedan običan pas. Htio se samo igrati sa tobom. Nika, Nika, od sada ću te zvati Nika Strašljivka.“ Nika se potom nasmijala i shvatila da joj pas nije

htio nauditi isto kao i njezin Pipi. Otada, Nika koja je dobila nadimak Strašljivka, nije se više bojala pasa, već je svakoga dana išla sa svojom prijateljicom Mijom u šetnju s Pipi i Medom.

10. ZAKLJUČAK

Ekspresionizam je umjetnički pravac koji se javlja u prvoj polovici 20. stoljeća u Njemačkoj, prvenstveno u književnosti i slikarstvu. Pokret je predstavljao emocionalno stanje umjetnika suočenog s društvom punim bijede, tjeskobe, usamljenosti i ratova. Glavna obilježja ekspresionizma su pesimizam i emocije. Ekspresionizam u slikarstvu prikazuje subjektivnost, slobodu likovnog izražavanja umjetnika, raznolikost boja, deformaciju oblika, predmeta i likova. S obzirom na unutarnje stanje čovjeka, nastajale su slike sa zastrašujućim prizorima. Jedan od začetnika ekspresionista bio je Vincent Van Gogh, koji je pokušao „*izraziti ono što se ne može izraziti*“. Možemo reći da su njemački umjetnici pokrenuli i obilježili ekspresionizam. Zahvaljujući njima pokret se proširio i do susjednih zemalja. Veliku ulogu i utjecaj na njemačke ekspresioniste imao je Edvard Munch, kao tipičan predstavnik ekspresionizma u slikarstvu. Ekspresionizam u Njemačkoj pojavio se osnivanjem dvaju skupina *Die Brucke (Most)* 1905. i *Der Blaue Reiter (Plavi Jahač)* 1911. godine. Predstavnici grupe *Die Brucke* bili su četvorica studenata arhitekture Ernst Ludwig Kirchner, Fritz Bleyl, Erich Heckel i Karl Schmidt – Rottluf. Njihov doprinos isticao je važnost emocionalnog doživljaja kao testa moralnih i umjetničkih vrijednosti. Predstavnici grupe *Die Blaue Reiter* bili su Franz Marc, Wassily Kandinsky i Pule Klee. Oni su pak bili posebno zainteresirani duhovnim oblicima, kao odgovor na materijalno moderniziran svijet. Često prikazivanje životinja, najčešće konja, sustav je moralnih vrijednosti. Franz je time stvorio simboličku sliku, odnosno prikaz vrline koje je prepoznavao u životinjskim vrstama. Ekspresionistički umjetnici u Austriji Egon Schiele i Oskar Kokoschka interpretirali su umjetnost pojedinačno i personalizirali je u svojim djelima. Obojica umjetnika bavila su se psihološkim i erotskim temama naglašavajući razodjenuto ljudsko tijelo, izobličeno oblika i oštre poteze kista. Za ekspresionizam u Hrvatskoj važna je bila 1921. godina, kada je nastao niz reprezentativnih djela, ali i tekstova posvećenim ekspresionizam. Jedna od osobina ekspresionizma u Hrvatskoj bila je želja za drugačijim i novim.

Najpoznatiji slikar Vilko Gecan obilježio je ekspresionizam u Hrvatskoj. Poznat po svojim ilustracijama i grafikama koje su prikazane na naslovima časopisa *Zenit*. Ekspresija kao izraz prisutna je i danas u umjetničkom radu, gdje je objektivna stvarnost pomaknuta ili simbolički predstavljena da bi opisala unutrašnje stanje umjetnika. U ranoj dječjoj dobi javljaju se strahovi, koji su usko povezani s budućim stavom u životu. Činjenica je da djeca imaju najčešću mogućnost izraziti svoje emocije kroz likovno izražavanje, gdje se pomoću analize može pokazati eventualni emocionalni problem. Međutim, ponekad je to samo izraz dječje mašte i kreativnosti, stoga je vrlo važno uočiti razlike i naučiti djecu kako se nositi sa strahom i prikazati tu emociju na pozitivan način.

11. LITERATURA

1. BOROVIĆ, I. (2006.) *Opća povijest umjetnosti*. Zagreb: Mozaik knjiga.
2. ČORAK, Ž., *Život umjetnosti 37/38, 1984.: Ekspresionizam*.
3. [DAVIES, PENELOPE, J. E.](#) (2013.) *Jansonova povijest umjetnosti: zapadna tradicija*. 2. hrvatsko izdanje Varaždin: Stanek.
4. FARTHING, S. (2015.) *Umjetnost: Vodič kroz povijest i djela*. Zagreb: Školska knjiga.
5. IVANČEVIĆ, R. (2012.) *Stilovi i razdoblja života 3: Umjetnost 20. stoljeća*. Zagreb: Profil.
6. KATALOG IZLOŽBE (2008.) *Tiha pobuna: najveći majstori njemačkog ekspresionizma*. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori.
7. MARION, D. (2003.) *Povijest umjetnosti od početka do naših dana*. Zagreb: Naklada Ljevak.
8. MIRENIĆ - BAČIĆ, J., RATKOVIĆ, K. (2001.) *Likovna umjetnost 20. stoljeća*. Zagreb: Školska knjiga.
9. MOHOROVIĆ, A. (1962.) *Enciklopedija likovnih umjetnosti 2 D-Ini*. Zagreb: Izdanje i naklada leksikografskog zavoda FNRJ.
10. OŽIĆ, Z., MARTINČIĆ, O., FRANIĆ, B. (2005.) *Hrvatska likovna enciklopedija C- Goth*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
11. PIOTROWSKI, P. (2011.) *Avangarda u sjeni Jalte: Umjetnost Srednjoistočne Europe u razdoblju 1945.-1989*. Zagreb: Kerschhoffset.
12. RAMLJAK - PURGAR, M. (2008.) *Ekspresionizam i hrvatska moderna umjetnost*. Zagreb: Art magazin Kontura.
13. SCHUG, A. (1969.) *Suvremena stremljenja*. Rijeka: Otokar Keršovani.
14. ŠUVAKOVIĆ, M. (1999.) *Pojmovnik moderne i post moderne likovne umjetnosti i teorije posle 1950. godine*. Beograd, Novi sad.
15. ŽMEGAČ, V. (2014.) *Strast i konstruktivizam duha: Temeljni umjetnički pokreti 20. stoljeća*. Zagreb: Matica Hrvatska.

Mrežne stranice:

1. <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/miro3.htm>

2. <https://sjedi5.com/avangardni-pokreti-pravci-priprema-za-maturu/>
3. <https://www.scribd.com/doc/47363625/Avangarda-i-neoavangarda>
4. [http://www.wikiwand.com/hr/Zenit_\(%C4%8Dasopis\)](http://www.wikiwand.com/hr/Zenit_(%C4%8Dasopis))
5. <https://www.psihoverzum.com/psiholoski-osvrt-na-melanholicno-stvaralastvo-edvarda-muncha/>
6. <http://draganlekovic.me/2017/12/edvard-munk-legendarni-ekspresionista/>
7. <http://www.abretelibro.com/foro/viewtopic.php?t=7042>
8. <https://www.oceansbridge.com/shop/artists/s/sce-sch/schiele-egon/self-portrait-with-arm-twisting-above-head>
9. <http://povum.ffzg.unizg.hr/?p=2715>

12. POPIS SLIKA

Slika 1. Franzi

<https://www.britannica.com/biography/Erich-Heckel>, 29. 6.

Slika 2. *Mačka na crvenoj krpi*

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Marc-cats_on_a_red_cloth.jpg, 29. 6.

Slika 3. *Maska mrtve prirode III*

<https://theibtaurisblog.com/2012/11/02/painting-of-the-week-48/>, 3. 7.

Slika 4. *Planina*

https://www.mozaweb.com/hr/Extra-Slike-Wassily_Kandinsky_Planina_1909_Ekspresionizam-42506, 4. 7.

Slika 5. *Dvije žene na ulici*

<https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/art/great-works/great-works-two-women-in-the-street-1914-by-ernst-ludwig-kirchner-8274153.html>, 2. 8.

Slika 6. *Plavi konj*

http://www.wikiwand.com/sh/Plavi_jaha%C4%8D , 2. 8.

Slika 7. *Poster za Ubojicu*, nadu žena

<https://www.leopoldmuseum.org/en/press/specialexhibitions/review/416>, 28. 7.

Slika 8. *Autoportret*

<https://theartstack.com/artist/egon-schiele/self-portrait-spread-fi-2> , 19. 8.

Slika 9. *Zenit*

[https://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Naslovnica_3._br._%C4%8Dasopisa_Zenit_\(travanj_1921.\).jpg](https://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Naslovnica_3._br._%C4%8Dasopisa_Zenit_(travanj_1921.).jpg) , 20. 8.

Slika 10. *Krik*

<http://www.ibiblio.org/wm/paint/auth/munch/>: 18. 8.

SAŽETAK

Ekspresionizam je umjetnički pravac koji se javlja u prvoj polovici 20. stoljeća u Europi kao reakcija na naturalizam i impresionizam. Godine 1905., osnutkom grupe *Die Brücke (Most)* u Njemačkoj nastao je njemački ekspresionizam koji je obilježio početak pokreta. Glavni predstavnici su Ernst Ludwig Kirchner, Emil Nolde, Max Pechstein, Karl Schmidt – Rottluff. Šest godina poslije nastala je druga značajna grupa *Der Blaue Reiter (Plavi Jahač)*, osnivača Franza Marca, Paula Kleea i Wassiliya Kandinskog. Cilj ovog pokreta je subjektivni doživljaj umjetnika oslobođanjem unutarnjeg stanja kroz emocije. Misli i emocije uglavnom su bile pesimistične zbog posljedica na ratno stanje, ali i stanje samoga umjetnika. Ekspresionisti su prikazivali strah i tjeskobu služeći se vijugavim linijama, tamnim i jarkim bojama i teškim potezima kista. Najpoznatiji i najutjecajniji umjetnik toga doba bio je Edvard Munch, a njegovo poznato djelo *Krik* ili *Vrisak* postalo je suvremena ikona ljudske tjeskobe. S obzirom na temu koja je vrlo kompleksna, zahtjeva određeno vrijeme i trud u radu s predškolskom djecom. Uz pomoć odgajatelja djeca će pokazati i savladati strah i emocije.

Ključne riječi: ekspresionizam, subjektivnost, emocija, umjetnici, djeca

SUMMARY

Expressionism is an artistic trend that emerged in the first half of the 20th century in Europe as a reaction to naturalism and impressionism. In 1905, the founding of the group Die Brücke (Bridge) in Germany gave rise to German Expressionism, which marked the beginning of the movement. The main representatives are Ernst Ludwig Kirchner, Emil Nolde, Max Pechstein, Karl Schmidt - Rottluff. Six years later, another significant group, Der Blaue Reiter (Blue Rider), founded by Franz Marc, Paul Klee and Wassili Kandinsky, was formed. The goal of this movement is the subjective experience of the artist by releasing the inner state through emotions. Thoughts and emotions were mostly pessimistic about the consequences of the state of war, but also the state of the artist himself. Expressionists displayed fear and anxiety using sinuous lines, dark and bright colors, and heavy brush strokes. The most famous and influential artist of the time was Edward Munch, and his famous work *Scream* became a contemporary icon of human anxiety. Given a topic that is very complex, it requires some time and effort in working with preschool children. With the help of educators, children will show and overcome fear and emotions.

Keywords: expressionism, subjectivity, emotion, artists, children